

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ КОМПЕТЕНЦІЙ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

FORMATION OF ACADEMIC WRITING COMPETENCES IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION BY MEANS OF A FOREIGN LANGUAGE

Метою даної статті є аналіз можливостей і перспектив формування компетенцій академічного письма засобами іноземної мови. Для досягнення мети нами було окреслено коло дослідницьких завдань, а саме: концептуалізувати поняття компетенцій академічного письма у предметному полі вищої освіти; виокремити особливості формування компетенцій засобами іноземної мови; розглянути специфіку формування компетенцій академічного письма у процесі навчання студентів закладу вищої освіти іноземній мові. У статті проаналізовано особливості формування компетенцій академічного письма засобами іноземної мови. Концептуалізовано поняття компетенцій академічного письма у предметному полі вищої освіти. Академічне письмо визначено системною компетентністю, яка формується в процесі навчання у закладах вищої освіти та реалізується у створенні ґрунтовних наукових текстів, які розкривають процес та результати самостійних досліджень визначеної тематики. Формування компетенції академічного письма передбачає знання видів та жанрів наукових текстів, наукового стилю, мовних шаблонів та кліше, прийнятних лексичних та граматичних структур. Академічне письмо є системною компетентністю, яка формується в процесі навчання у закладах вищої освіти та реалізується у створенні ґрунтовних наукових текстів, які розкривають процес та результати самостійних досліджень визначеної тематики. Розглянуто академічне письмо як єдність спонукально-мотиваційної, аналітико-синтетичної та виконавчої частин. Визначено, що для успішного навчання академічного письма англійською мовою необхідне поєднання кількох компонентів, а саме змістового, системного, процесуального, жанрового та контекстуального. Виокремлено специфіку формування компетенцій засобами іноземної мови. Розглянуто формування компетенцій академічного письма у процесі навчання студентів закладу вищої освіти іноземній мові як складний та багатогранний процес, який потребує розвитку мовних та пізнавальних навичок, адже навчання академічного письма має бути сфокусоване на роботі з усіма його компонентами, що своєю чергою дає змогу зробити процес навчання цілісним та результативним.

Ключові слова: академічне письмо, компетенція, компетентність, вища освіта, вивчення іноземної мови.

The purpose of this article is to analyze the possibilities and prospects of forming academic writing competences in a foreign language. To achieve the goal, we have outlined the range of research tasks, namely: to conceptualize the concept of academic writing competencies in the subject field of higher education; to highlight the peculiarities of competence formation by means of a foreign language; to consider the specifics of academic writing competence formation in the process of teaching students a foreign language. The article analyzes the features of the formation of academic writing competencies in a foreign language. The concept of academic writing competences in the subject field of higher education is conceptualized. Academic writing is defined as a systemic competence, which is formed in the process of studying in higher education institutions and is realized in the creation of thorough scientific texts that reveal the process and results of independent research on a particular topic. The formation of academic writing competence involves knowledge of the types and genres of scientific texts, scientific style, language patterns and clichés, acceptable lexical and grammatical structures. Academic writing is a systemic competence that is formed in the process of studying in higher education institutions and is realized in the creation of thorough scientific texts that reveal the process and results of independent research on a particular topic. Academic writing is considered as a unity of motivational, analytical, synthetic and executive parts. It is determined that for successful teaching of academic writing in English a combination of several components is necessary, namely, content, system, process, genre and contextual. The specifics of competence formation by means of a foreign language are highlighted. The formation of academic writing competencies in the process of teaching students a foreign language is considered as a complex and multifaceted process that requires the development of language and cognitive skills, because the teaching of academic writing should focus on working with all its components, which in turn makes it possible to make the learning process holistic and effective.

Key words: academic writing, competence, competence, higher education, foreign language learning.

УДК 378.018.43-047.37-057.87
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.28>

Черчата Л.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загального
і слов'янського мовознавства
та іноземних мов
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Король Л.Л.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської
та німецької філології
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Постановка проблеми. Вивчення іноземних мов у суспільстві стає невіддільною складовою професійної підготовки фахівців різного профілю, а від якості їхньої мовної підготовки багато в чому залежить успішне вирішення завдань професійного зростання та розширення контактів із зарубіжними партнерами. Навчання в закладах вищої освіти покликане забезпечити належний рівень

володіння іноземною мовою, який дав би змогу інтегруватись у міжнародне професійне середовище. Водночас формування компетенцій академічного письма засобами іноземної мови покликане сприяти інтеграції українського академічного дискурсу в світовий науковий процес, а відтак нарощення інтелектуального потенціалу української нації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

О. Фенцик розглядав академічне письмо через призму формування академічної грамотності та визначав дидактичні умови формування академічної грамотності здобувачів вищої освіти, при цьому саме академічне письмо є ключовим компонентом академічної грамотності студентів [12]. Усик Л., Чорна В., Петухова О. вбачали в іншомовній професійній компетентності студентів елемент системи формування професійної компетентності студентів [11, с. 55]. На думку Г. Салашенко, іншомовна комунікативна компетенція є здатністю та готовністю студента здійснювати іншомовне спілкування в межах вимог, визначених навчальною програмою [9]. Є. Костик проаналізувала особливості розвитку навичок іншомовного академічного письма у студентів економічного профілю [5]. Н. Каліберда та О. Осадча вивчали сучасні підходи до вивчення іншомовного академічного письма студентами немовних факультетів [4]. О. Акімов та Акімова Л. розглянули професійні компетентності як чинник розвитку вищої освіти, яка, на думку науковців, повинна бути компетентнісною [1]. Ю. Рашкевич аналізував компетентності та компетенції через призму результатів навчання в рамках цілісної системи вищої освіти [8]. С. Сисоєва розмежовувала поняття компетентності та компетенції для унормування предметного поля академічного дискурсу [10].

Формулювання мети дослідження. Метою даної статті є аналіз можливостей і перспектив формування компетенцій академічного письма засобами іноземної мови. Для досягнення мети нами було окреслено коло дослідницьких завдань, а саме: концептуалізувати поняття компетенцій академічного письма у предметному полі вищої освіти; виокремити особливості формування компетенцій засобами іноземної мови; розглянути специфіку формування компетенцій академічного письма у процесі навчання студентів закладу вищої освіти іноземній мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське законодавство визначає вищу освіту як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти [7]. Як бачимо, формування компетентностей є основною ціллю та результатом процесу навчання. В Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначено як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [7].

Ю. Рашкевич звертав увагу на те, що компетентності та компетенції потрібно розглядати через призму результатів навчання, при цьому результати навчання є формулювання того, що повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати студент після завершення навчання, а компетентності є динамічним поєднанням знань, розуміння, навичок та умінь. Компетенції формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах навчання [8]. С. Сисоєва розглядала компетенцію як норму неперервної освіти, яка задається освітніми стандартами та використовується як база для оцінки результатів навчання, а компетентність – як особистісну якість людини, її особистий капітал [10].

Відповідно до актуальних стандартів освіти академічне письмо має стати однією з ключових компетенцій, обов'язковою до формування та розвитку у закладі вищої освіти, що зумовлено загально-гуманітарними та прагматичними факторами. З одного боку, вміння письмового викладу фактів розвиває логічне мислення, аргументацію, здатність абстрагування, об'єктивність, встановлення причинно-наслідкових відносин. З іншого – сьогодні, як ніколи, відчувається гостра потреба у фахівцях, які мають цю компетенцію, з метою ефективного обміну результатами наукової діяльності зі світовою науковою спільнотою, удосконалення професійного освітнього рівня, інтеграції у міжнародне наукове співтовариство.

Формування компетенції академічного письма передбачає знання видів та жанрів наукових текстів, наукового стилю, мовних шаблонів та кліше, прийнятних лексичних та граматичних структур. Академічне письмо є системною компетентністю, яка формується в процесі навчання у закладах вищої освіти та реалізується у створенні ґрунтовних наукових текстів, які розкривають процес та результати самостійних досліджень визначеної тематики. О. Кузнєцова наголошувала на тому, що компетенція академічного письма включає не лише лінгвістичні, в тому числі мовні, синтаксичні і стилістичні, а й металінгвістичні компетенції, такі як вміння логічно та критично мислити, аналізувати, об'єктивність та повага до інших ідей та текстів. Загалом академічне письмо складається з трьох типів вмінь: академічної грамотності, інформаційної грамотності та міжкультурної грамотності [6, с. 89]. На думку А. Вихрущ, академічне письмо має базуватись на науковій доброчесності, толерантності, боротьбі з плагіатом, культурі спілкування, науковій етиці [3, с. 113].

Система навчання іноземної мови ґрунтується на положеннях про загальний зв'язок та взаємозумовленість явищ дійсності, цілісність світу, що безперервно розвивається, і системне відображення знань про нього. Навчання іноземних мов системно доцільно розглядати на двох рівнях:

на рівні найбільш суттєвих явищ та процесів, що визначають вихідні положення методики навчання іноземних мов; на рівні педагогічного процесу, тобто діяльності викладачів та студентів, що опосередковується навчальним комплексом, що зумовлює кінцевий результат – певний ступінь володіння мовою. На першому рівні навчання орієнтується на визначене предметне поле майбутнього фахівця, на другому – на умови навчання в конкретному закладі вищої освіти.

Вивчення іноземної мови спрямоване на формування цілого комплексу компетенцій, а саме: лінгвістичної, соціолінгвістичної, соціокультурної, цілепокладання, дискурсивної, соціальної. Під лінгвістичною компетенцією мається на увазі володіння знанням про систему мови, про правила функціонування одиниць мови та здатність за допомогою цієї системи розуміти чужі думки та висловлювати власні судження в усній та письмовій формах. Соціолінгвістична компетенція означає знання способів формування та формулювання думок за допомогою мови, а також здатність користуватися мовою у визначеній мовній ситуації. Соціокультурна компетенція включає знання культурних особливостей носія мови, норм поведінки та мовного етикету та вміння розуміти та адекватно використовувати їх у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури. Формування соціокультурної компетенції передбачає інтеграцію особистості до системи світової та національної культури. Під компетенцією цілепокладання слід розуміти цілеспрямоване заповнення прогалін в системі знань, які студент закладу вищої освіти здатний усвідомлювати та рефлексувати. Дискурсивна компетенція включає здатність побудови цілісних та логічних висловлювань різних функціональних стилів включно з вибором релевантних лінгвістичних засобів. Соціальна компетенція проявляється у бажанні та вмінні вступати в комунікацію з іншими людьми, здатності орієнтуватися у ситуації спілкування та будувати висловлювання відповідно до комунікативного наміру того, хто говорить і ситуацією [14].

Опанування написання текстів іноземною мовою донедавна не було метою навчання у закладах вищої освіти, оскільки українська академічна думка не була настільки інтегрованою в світовий науковий дискурс. Письмо було лише засобом навчання іншим видам мовленнєвої діяльності, що давало змогу краще засвоїти мовний матеріал та виступало формою контролю рівня сформованості мовних навичок та умінь студентів. В сучасних умовах письмова форма використання іноземної мови виконує важливу комунікативну функцію, а тому відбувається переорієнтація навчальних програм на формування компетенції академічного письма в рамках викладання іноземної мови студентам закладів вищої освіти.

Оволодіння навичками та вміннями іншомовного академічного писемного мовлення для сучасного магістра актуальне також і тому, що він має вміння робити більш прозові речі, а саме, писати анотацію до проекту іноземною мовою для міжнародної конференції чи конкурсу; вести листування із зарубіжними колегами. Це передбачає знання особливостей офіційно-ділового стилю в письмових жанрах, вміння композиційної побудови та оформлення мовленнєвих творів у письмовому форматі, тобто. специфіка параметрів письмової ділової комунікації. Як необхідний елемент професійної діяльності, ділова комунікація реалізує основні функції спілкування, виходячи з категорії точності різних рівнях організації академічного тексту.

Категорія точності реалізується на інформаційному (фактографічна точність), мовному (вербальна точність) та структурному (паравербальна точність) рівнях. Фактографічна точність пов'язана з інформаційною функцією тексту, має на увазі точний опис фактів завдяки відповідній лексиці та чітке розкриття комунікативного наміру автора. Для досягнення цього виду точності студенти повинні вміння коректно визначати тип тексту та базову інтенцію автора, уникати інформаційних прогалін, володіти прецизійною лексикою та загальноприйнятими термінами та аббревіатурами наукової сфери, вміння декодувати комунікативну інтенцію автора та вербалізувати своє повідомлення за допомогою простих синтаксичних конструкцій та граматичних структур. Вербальна точність заснована на коректному використанні: лексико-граматичних структур, синтаксичних конструкцій, засобів метакомунікації, переконливих стратегій, що реалізуються через прийоми акцентуації, референції, логічної організації тексту, стилістичні прийоми. Паравербальна точність передбачає: знання форматів різножанрових текстів та основних способів розташування інформації, вміння коректного розташування елементів письмового тексту, дотримання правил синтаксису та пунктуації [13].

Академічне письмо передбачає єдність спонукально-мотиваційної, аналітико-синтетичної та виконавчої частин. У спонукально-мотиваційній частині з'являється мотив, який виступає у вигляді потреби, бажання вступити у спілкування, передати письмово, повідомити конкретну інформацію, фактично на цьому етапі формується задум висловлювання. В аналітико-синтетичній частині формується саме висловлювання: відбувається відбір слів, необхідних для складання тексту, розподіл предметних ознак у групі речень, виділення предикату або стрижневої частини в смисловій організації зав'язків між частинами тексту. Виконавча частина писемного мовлення як діяльності реалізується у фіксації продукту за допомогою графічних знаків – письмовий текст.

На думку О. Фенцик, навчання академічному письму як ключовому компоненту академічної грамотності студентів закладів вищої освіти повинно здійснюватися в системі формування науково-дослідницької компетентності, а тому в процесі навчання варто залучати студентів до наукової роботи та спонукати їх до написання власних академічних текстів [12]. Усик Л., Чорна В., Петухова О. звертають увагу на те, що саме письмо є однією з ключових компетенцій, які формуються в процесі навчання у закладі вищої освіти. Воно є частиною комплексної комунікативної компетентності, а тому є важливим у процесі становлення майбутнього фахівця [11, с. 56].

Принципи побудови академічного тексту лежать поза національною мовою, що дозволяє легко екстраполювати компетенції академічно грамотної побудови тексту у будь-яку мову, і включають три ключові аспекти: фокус, організацію та механіку. Фокус є прямим дотриманням аргументації від тези до головного висновку, при якому не допускається включення в текст сторонньої інформації чи відхилення від лінії міркування. Сюди входить постановка дослідницького питання, яке потім формулюється як робоча теза і приводить автора до висновку та головного висновку. Організація тексту включає як структурування цілого тексту, так і його елементів на основі прийнятих вимог, зокрема наявність вступу та висновків, рамкових елементів тексту. Під механікою розуміється синтаксис та граматику тексту. Структура речення у тексті тісно пов'язана з логікою міркування та відображає його хід.

Для успішного навчання академічного письма англійською мовою необхідне поєднання кількох компонентів, а саме змістового, системного, процесуального, жанрового та контекстуального. Змістовий компонент передбачає вибір теми та володіння достатніми фоновими знаннями для її вивчення. Системний компонент представлений знаннями про граматичні та лексичні засоби, які необхідно використовувати в процесі написання академічного тексту. Процесуальний компонент пов'язаний із розумінням, яким чином можна отримати необхідну інформацію для написання тексту. Жанровий компонент втілюється у виборі типу тексту, розуміння його стилістичних та мовних особливостей. Контекстуальний компонент визначається розумінням актуальних наукових парадигм та культурних особливостей.

Аналіз досвіду зарубіжних університетів показує, що формування академічної компетентності студентів, тобто вмінь і навичок академічного письма, розглядається як одне з основних дидактичних завдань, оскільки контроль знань і вмінь студентів здійснюється у письмовій формі, переважно академічні нариси або есе. Есе традиційно визначається як невеликий прозовий твір

невеликого обсягу і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та думки з конкретного приводу чи питання і явно не претендує на визначальне чи вичерпне тлумачення теми [14]. Жанри есе можуть бути різноманітними: обґрунтування та планування дослідницького проєкту за результатами емпіричного дослідження; дослідження проблеми в розвиток попереднього дослідження; аналіз і порівняння двох і більше джерел для формулювання та аргументації власної позиції в дискусії; формулювання власного дослідницького питання, відповідь на яке автор має дати в подальшому дослідженні; позначення актуальної проблеми в суспільстві, аналіз її причин і можливих шляхів вирішення, формулювання висновків і вибір найбільш оптимального варіанту вирішення проблеми; анотація та оцінка друкованого видання як рекомендація для тих, хто з ним не знайомий, тощо.

Завдяки усвідомленню важливості розвитку академічної грамотності студентів закордонні університети формують перераховані вище вміння та навички письма в рамках спеціалізованого університетського курсу академічного письма. Навчання академічного письма має включати комплекс завдань, спрямованих на підвищення академічної грамотності студентів у цілому, тобто пов'язане з розвитком пізнавальних умінь (збирати, аналізувати інформацію, висувати гіпотезу, пропонувати власне бачення проблеми, переробляти композиційно-сміслову структуру тексту, систематизувати та перебудовувати власні ідеї) та лінгвістичні навички (перефразування, вербалізація думок засобами мови) [13].

Важливу роль відіграє також знання норм, форматів, шаблонів академічного письма, характерних для оформлення наукового тексту в певній галузі знань. Викладання іноземної мови в закладі вищої освіти повинно втілювати згадані в попередньому абзаці компоненти, адже спрямоване на формування достатнього лексичного запасу, мовної грамотності та уявлення про використання мовних засобів в наукових тестах. Успішне академічне письмо завжди збалансоване, відтак автор повинен враховувати всі важливі аспекти теми та уникати упередженості шляхом наведення аргументів і доказів, використовуючи при цьому спеціальні мовні формули: *this can be caused by..., as the evidence suggests..., as the research indicates that..., clearly.*

Академічне письмо, як правило, більш формальне, а тому передбачає використання певних характерних слів та виразів, які структурують текст, наприклад *firstly, secondly, thirdly*. Для розширення або доповнення до вже висловленої думки, не перериваючи весь потік інформації, слід використовувати слова: *moreover; furthermore; in addition; what's more*. Якщо необхідно викласти

точки зору, які збігаються з позицією автора, можна використати фрази *similarly; likewise; another key fact to remember; as well as; an equally significant aspect of*. Академічні есе часто містять протилежні думки чи інформацію, щоб довести тезу, адже важливо показати всі аспекти, які стосуються дослідження. Ввести альтернативні аргументи можна з допомогою фраз *conversely; however; alternatively; on the contrary; on the other hand; whereas*.

Висновки і пропозиції. Таким чином, створення письмового тексту в рамках академічного дискурсу – складний та багатогранний процес, який потребує розвитку цілої низки навичок. Ці вміння – як мовні, так й навчально-пізнавальні – необхідно формувати і розвивати, і завдання викладачів – підібрати найефективніші підходи й завдання успішного розв'язання цього завдання. Саме комбінація можливостей різних підходів з урахуванням потреб студентів дає оптимальні умови для розвитку навичок писемного мовлення в контексті курсу іноземної мови для академічних цілей, оскільки навчання академічного письма має бути сфокусоване на роботі з усіма його компонентами, що своєю чергою дає змогу зробити процес навчання цілісним та результативним. Нові вимоги до здатності та готовності студентів до написання наукових текстів іноземною мовою та діалогу в науковій сфері передбачають знання та вміння параметрів іноземного академічного письма як компонента іноземної письмової профільної компетенції, яка передбачає готовність і здатність застосовувати не лише лінгвістичні знання, вміння та навички при створенні наукового, інформаційного та спеціального тексту на рівні структури, лексики, стилю, а й паралельний розвиток когнітивних умінь збору, обробки, аналізу та систематизації інформації, генерування власного розуміння проблеми, усвідомлення специфіки основних жанрів академічного тексту з погляду міжнародних норм сучасної писемної комунікації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акімов О. О., Акімова Л. М. Професійні компетентності як чинник вищої освіти. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/3953/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF.pdf>.

2. Bagic A. Формування фахової компетентності студента як синергетичний процес. URL: <https://uesit.org.ua/index.php/itse/article/download/55/44/>.

3. Вихрущ А. В. Академічне письмо: структура і завдання. Медична освіта. 2021. № 1. С. 112–116.

4. Каліберда Н., Осадча О. Сучасні підходи до вивчення іноземного академічного письма студентами немовних факультетів. URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/221>.

5. Костик Євгенія. Формування навичок іноземного академічного письма у студентів-магістрів економічного профілю. URL: <http://ephshair.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4211/78-86.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

6. Кузнєцова О. В. Академічне письмо: проблеми та шляхи вирішення. Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: шляхи інтеграції школи та ВНЗ : матеріали ІХ Міжнар. наук.-метод. конф., м. Харків, 28 квіт. 2017 р. Харків, 2017. – С. 89–90.

7. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 16.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

8. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

9. Салащенко Г. М. Особливості формування іноземної комунікативної компетенції студентів та курсантів немовних закладів вищої освіти засобами проектних технологій. URL: <https://jld.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/19-salashhenko.pdf>

10. Сисоєва Світлана. Різниця понять. Чи постраждає зміст закону? URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/726.

11. Усик Л., Чорна В., Петухова О. Формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням Український педагогічний журнал. 2021. № 3 51-57.

12. Фенцик О. М. Формування академічної грамотності здобувачів вищої освіти у процесі фахової підготовки. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2020/73/part_2/45.pdf.

13. Anderson Carl Edlund, Cuesta-Medina Liliana. Beliefs and Practices Concerning Academic Writing Among Postgraduate Language-Teacher Trainees <https://www.redalyc.org/journal/2550/255062705002/html/>

14. Sajid Muhammad, Siddiqui Jawaid Ahmed. Lack of Academic Writing Skills in English Language at Higher Education Level in Pakistan: Causes, Effects and Remedies https://ijllnet.com/journals/Vol_2_No_4_October_2015/20.pdf